

Τα θεμελιώδη δικαιώματα των μεταναστών που διαμένουν παράτυπα στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Τα άρθρα 1, 14, 31, 35 και 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία υπάγονται στα κεφάλαια «Αξιοπρέπεια», «Ελευθερίες», «Αλληλεγγύη» και «Δικαιοσύνη», διασφαλίζουν το δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στην εκπαίδευση, σε δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας, στην προστασία της υγείας και στο δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής στη δικαιοσύνη.

Πλαίσιο πολιτικής

Το διεθνές και το ευρωπαϊκό δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα υποχρεώνουν τα κράτη μέλη της ΕΕ να εγγυώνται τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των προσώπων που βρίσκονται εντός της επικράτειάς τους, περιλαμβανομένων των παράτυπων μεταναστών.

Ο όρος «μετανάστης που διαμένει παράτυπα» αναφέρεται σε πρόσωπο που δεν είναι υπήκοος κράτους μέλους της ΕΕ και βρίσκεται σε κράτος μέλος χωρίς έγκυρη θεώρηση ή άδεια διαμονής.

Παρότι τα κράτη μέλη δεν έχουν καμία υποχρέωση να επεκτείνουν στους παράτυπους μετανάστες το σύστημα κοινωνικών παροχών τους, οφείλουν να διασφαλίζουν τον σεβασμό των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών αυτών. Αυτά περι-

λαμβάνουν μεταξύ άλλων τη πρόσβαση σε:

- στις απαραίτητες υπηρεσίες υγείας, δηλαδή τις υπηρεσίες επείγουσας και βασικής υγειονομικής περίθαλψης, όπως είναι η δυνατότητα εξέτασης από γιατρό και η παροχή των απαραίτητων φαρμάκων,
- στις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης για τις εγκύους και για τα παιδιά και επιπλέον για αυτά την πρόσβαση στην παιδεία σε ισότιμη βάση με τους ημεδαπούς,
- στη δικαιοσύνη – μέσω μηχανισμού που επιτρέπει σε άτομα να υποβάλλουν καταγγελίες και να δικαιώνονται, π.χ. λαμβάνοντας αποζημίωση συνεπεία εργατικού ατυχήματος.

Βασικά ζητήματα

Σύμφωνα με το πρόγραμμα Clandestino που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το 2008 υπολογίζεται ότι διέμεναν στην ΕΕ 1,9 έως 3,8 εκατομμύρια παράνομοι μετανάστες. Λόγω του παράτυπου καθεστώτος τους οι μετανάστες είναι ευάλωτοι σε κρούσματα εκμετάλλευσης και κακοποίησης στον χώρο εργασίας. Επιπλέον αντιμετωπίζουν συχνά νομικούς και πρακτικούς φραγμούς στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες όπως είναι η υγειονομική περίθαλψη, η εκπαίδευση και η δικαιοσύνη. Ορισμένες κατηγορίες παράτυπων μεταναστών αποδεικνύονται ιδιαίτερα ευάλωτες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση όσων, κυρίως γυναικών, απασχολούνται ως οικιακό προσωπικό. Το ενδεχόμενο να υποστούν διακρίσεις λόγω της καταγωγής ή της εθνικότητάς τους ή να καταστούν θύματα σεξουαλικής βίας είναι υπαρκτό. Η αδυναμία άσκησης βασικών δικαιωμάτων από ορισμένες ομάδες παράτυπων μεταναστών συνεπάγεται ιδιαίτερως επαχθείς συνέπειες: λόγω χάρη, ο αποκλεισμός από την υγειονομική περίθαλψη και την παιδεία μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την υγεία των παιδιών και να υπονομεύσει τη μελλοντική τους εξέλιξη.

Κύρια πορίσματα και τεκμηριωμένες συμβουλές

Πρακτικές εντοπισμού και αναφοράς

Αν και τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα να ελέγχουν ποιοι εισέρχονται και παραμένουν στην επικράτειά τους, οφείλουν να σέβονται ορισμένα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα κατά την εφαρμογή της νομοθεσίας περί μετανάστευσης. Στα μέτρα ελέγχου που εφαρμόζουν ορισμένα κράτη μέλη συγκαταλέγεται η σύλληψη παράτυπων μεταναστών σε νοσοκομεία και σχολεία ή σε περιοχές πέριξ αυτών. Επίσης, κάποιοι δημόσιοι φορείς ορισμένων κρατών μελών, όπως είναι τα δικαστήρια και οι πάροχοι υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης, υποχρεούνται να αναφέρουν ή κατά πάγια πρακτική αναφέρουν στις μεταναστευτικές αρχές τους παράτυπους μετανάστες που έρχονται σε επαφή με τις υπηρεσίες τους. Αυτές οι πραγματικές ή πιθανές πρακτικές εντοπισμού και σύλληψης ενδέχεται να αποτρέψουν τους παράτυπους μετανάστες από τη διεκδίκηση βασικών τους δικαιωμάτων κάτω από το φόβο της απέλασης.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να αποφεύγουν μεθόδους εντοπισμού που ουσιαστικά αποκλείουν την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, στην εκπαίδευση ή στη δικαιοσύνη. Οι αρχές που παρέχουν τις υπηρεσίες αυτές δεν θα πρέπει να υποχρεούνται να καταγγέλλουν

τους παράτυπους μετανάστες. Η αναφορά και διαβίβαση σχετικών πληροφοριών στις μεταναστευτικές αρχές πρέπει να καταργηθούν και αυτό πρέπει να γνωστοποιηθεί τόσο στις σχετικές αρχές όσο και στους μετανάστες.

Πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη

Οι παράτυποι μετανάστες, οι οποίοι κατά κανόνα δεν επιτρέπεται να εργάζονται, πρέπει συχνά να πληρώνουν για ιατρικές υπηρεσίες που παρέχονται δωρεάν στους υπηκόους του εκάστοτε κράτους μέλους, περιλαμβανομένων των υπηρεσιών επείγουσας υγειονομικής περίθαλψης. Ακόμη και ιδιαίτερα ευάλωτες ομάδες, όπως είναι οι έγκυοι και τα παιδιά, ενδέχεται να αποκλείονται από την άσκηση του δικαιώματος της δωρεάν θεραπευτικής αγωγής σε ισότιμη βάση με τους ημεδαπούς. Ακόμα και στις περιπτώσεις που οι παράτυποι μετανάστες δικαιούνται δωρεάν θεραπευτική αγωγή από τη σχετική νομοθεσία, ενδέχεται και πάλι η άσκηση του δικαιώματος αυτού να εξαρτάται από διοικητικές προϋποθέσεις που δυσχεραίνουν στην πράξη την πρόσβασή στην υγειονομική περίθαλψη, όπως είναι η υποχρέωση να προσκομίσουν αποδεικτικό μόνιμης κατοικίας.

Οι παράτυποι μετανάστες πρέπει να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες επείγουσας υγειονομικής περίθαλψης σε ισότιμη βάση με τους υπηκόους του εκάστοτε κράτους υποδοχής και να συμμετέχουν ή να απαλλάσσονται από τις σχετικές υγειονομικές δαπάνες με βάση τους ίδιους κανόνες κανόνες. Σύμφωνα με το άρθρο 24 της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού και το άρθρο 12 της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την κατάργηση των κάθε μορφής διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, οι έγκυοι πρέπει να έχουν δωρεάν προγεννητική, περιγεννητική και μεταγεννητική περίθαλψη, ενώ τα παιδιά πρέπει να δικαιούνται ιατροφαρμακευτική κάλυψη σε ισότιμη βάση με τους υπηκόους του εκάστοτε κράτους υποδοχής, περιλαμβανομένων των εμβολιασμών.

Πρόσβαση στην εκπαίδευση

Τα παιδιά παράτυπων μεταναστών ενδέχεται να μη μπορούν να εγγραφούν στη δωρεάν πρωτοβάθμια εκπαίδευση επειδή αδυνατούν να προσκομίσουν τα επίσημα έγγραφα που απαιτούνται, όπως είναι η έγκυρη άδεια παραμονής, η ληξιαρχική πράξη γέννησης ή το ιατρικό ιστορικό.

Σύμφωνα με το άρθρο 28 της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού, όλα τα παιδιά πρέπει να έχουν δωρεάν πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Πρόσβαση στη δικαιοσύνη

Οι παράτυποι μετανάστες που υφίστανται σωματική κακοποίηση ή τραυματισμό στον χώρο εργασίας ή δεν πληρώνονται για την εργασία που παρέχουν αντιμετωπίζουν αρκετά εμπόδια στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους ενώπιον των δικαστηρίων, με αποτέλεσμα ο νόμος να λειτουργεί λιγότερο αποτρεπτικά για τους εργοδότες και οι παράτυποι μετανάστες να καθίστανται πιο ευάλωτοι σε κρούσματα εκμετάλλευσης.

Οι μετανάστες που απασχολούνται ως οικιακό προσωπικό είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι σε κρούσματα κακοποίησης και εκμετάλλευσης, καθόσον ο συγκεκριμένος τομέας απασχόλησης τυγχάνει συνήθως πιο περιορισμένης κανονιστικής ρύθμισης σε σχέση με άλλους τομείς απασχόλησης. Συχνά οι εργοδότες δεν παρέχουν χρόνους ανάπαυσης, διακοπές μετ' αποδοχών και αναρρωτικές άδειες μετ' αποδοχών, ακόμη και εάν προβλέπονται από την εθνική νομοθεσία.

Οι παράτυποι μετανάστες φοβούνται ότι εάν προβούν σε καταγγελία το δικαστήριο θα τους αναφέρει στις μεταναστευτικές αρχές, ενώ ακόμη και όταν προβαίνουν σε καταγγελία δυσκολεύονται να αποδείξουν τους ισχυρισμούς τους. Οι μάρτυρες, οι οποίοι ενδέχεται να είναι επίσης παράτυποι μετανάστες, είναι πιθανό να μη θέλουν να καταθέσουν, ενώ εξίσου πιθανό είναι να μη υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν την εργασιακή σχέση. Εξάλλου, δεν αναγνωρίζουν όλα τα κράτη μέλη δικαίωμα αναδρομικής πληρωμής ή αποζημίωσης για εργατικά ατυχήματα.

Τα κράτη μέλη πρέπει να αναγνωρίσουν και να στηρίξουν τον ρόλο που διαδραματίζουν οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και οι συνδικαλιστικοί φορείς στην προσπάθεια να καταστεί ευκολότερη η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για τους παράτυπους μετανάστες.

Τα κράτη μέλη πρέπει επίσης να διασφαλίσουν τη λειτουργία αποτελεσματικών μηχανισμών που θα επιτρέπουν στους παράτυπους μετανάστες να υποβάλλουν καταγγελίες σε βάρος των εργοδοτών τους με βάση τις διατάξεις της οδηγίας περί επιβολής κυρώσεων στους εργοδότες (οδηγία 2009/52).

Παράτυποι μετανάστες που δεν επιτρέπεται να απελαθούν

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι παράτυποι μετανάστες δεν επιτρέπεται να απελαθούν για νομικούς ή πρακτικούς λόγους. Συχνά όμως τα πρόσωπα αυτά δεν υπάγονται σε επίσημο νομικό καθεστώς με αποτέλεσμα να αποκλείεται επί σειρά ετών η πρόσβασή τους στην εργασία ή σε βασικές υπηρεσίες.

Η αξιολόγηση και αναθεώρηση της Ευρωπαϊκής Οδηγίας περί της Επιστροφής το 2014, αποτελεί ευκαιρία για τη θέσπιση τροποποιήσεων οι οποίες θα διασφαλίζουν τον σεβασμό των βασικών δικαιωμάτων των ατόμων που δεν μπορούν να απελαθούν. Πρέπει να τεθούν σε ισχύ μηχανισμοί, είτε σε επίπεδο ΕΕ είτε σε επίπεδο κράτους μέλους οι οποίοι θα προβλέπουν νομικό καθεστώς σε πρόσωπα που τελούν υπό μακροχρόνια «ομηρία» λόγω νομικών κενών και θα τους επιτρέπουν να ασκούν τα δικαιώματά τους.

Περισσότερες πληροφορίες:

Το πληροφοριακό δελτίο βασίζεται σε τρεις εκθέσεις του FRA που δημοσιεύτηκαν το 2011 με θέμα τα δικαιώματα των παράνομων μεταναστών:

Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union (Τα θεμελιώδη δικαιώματα των μεταναστών που διαμένουν παράτυπα στην Ευρωπαϊκή Ένωση) (Νοέμβριος 2011)

Migrants in an irregular situation employed in domestic work: Fundamental rights challenges for the European Union and its Member States (Μετανάστες χωρίς άδεια παραμονής που απασχολούνται ως οικιακό προσωπικό: Προκλήσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της στο επίπεδο των θεμελιωδών δικαιωμάτων) (Ιούλιος 2011)

Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States (Μετανάστες χωρίς άδεια παραμονής: πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη σε 10 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης) (Οκτώβριος 2011)